

A Soproni Szemle 2022/1. számában közöltünk tanulmányt a soproni Unger polgárcsalád történetéről, amelyből az ismert id. Unger Mátyás (Mathias) kártyafestő származott.² Jelen írás az ő és fiai, ifj. Unger Mátyás (Mathias) kártyafestő, és a győri Unger Alajos (Alois) festő életéről és alkotásairól szól, és nemcsak a Soproni Szemle fent említett számában bemutatott, a Xántus János Múzeumban Győrött (mai Rómer Flóris Múzeum) 2010-ben megrendezett kiállítást bővíti és egészíti ki, hanem a témában megjelent eddigi publikációkat is.³ A tanulmány továbbá Győr és Magyarország művészettörténetének egy eddigi fehér foltját hivatott eltüntetni,⁴ mint ahogy a 19. század első felének soproni

¹ Fordította és lektorálta: Szala László.

² *Kolb Jenő*: Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. In: Soproni Szemle 2 (1938) 1–2. szám 38–50. 44. *Kolb Jenő*: Régi játékkártyák – Magyar és külföldi kártyafestés XV–XIX. század. H.n., 1939. (a továbbiakban *Kolb* 1939). A dunántúli kártyafestés az 1830-as évekig jövedelmező iparág volt legfőképp soproni mesterekkel, vö. *Balla Gabriella*: Tárgykultúra. In: *Sisa József – Sinkó Katalin – Nagy Ildikó* (szerk.): A magyar művészet a 19. században: Építészet és iparművészet. Budapest, 2013, 188–200. 200.

³ *Wunderlich, Claudia*: Eine ungarische Kartenmaler- und Künstlerfamilie: die Győrer Unger. In: Arrabona Múzeumi Közlemények 48 (2010). 2. szám 139–158 (továbbiakban *Wunderlich* 2010). *Wunderlich, Claudia*: The Ungers: A 19th century playing-card making family in Győr, Hungary. In: The Playing-Card – Journal of the International Playing-Card Society. London, 40 (2011) 2. 112–138 (továbbiakban *Wunderlich* 2011) *Wunderlich, Claudia*: The iconography, design and manufacture of the 19th century playing-cards by the Unger family from Győr. In: Acta Ethnographica Hungarica 57. (2012) 2. szám, 263–284 (továbbiakban *Wunderlich* 2012a); *Wunderlich, Claudia*: Későnazarenius, késő romantikus és kártyatervező: a Kupelwiesertanítvány Unger Alajos újrafelfedezése. In: Arrabona 50 (2012) 2. szám, 135–188 (továbbiakban *Wunderlich* 2012b) *Wunderlich, Claudia*: The influence of Nazarene art on the development of Hungarian National art and the crafts. The academic painter Alajos (Alois) Unger (Bap. Győr 29 Oct 1814–Győr 28 Dec 1848). In: *Barna Gábor – Povedák Kinga*: Lelkiségek, lelkiségi mozgalmak Magyarországon és Kelet-Közép Európában. Szeged, 2014. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 42, 325–351. *Wunderlich, Claudia*: Unger Alajos (1814–48) Vajk megkereskedése képe és története. In: *Csorba Edit – Tóth Zoltán András*: Száz éve közösségként. Emlékkönyv a Budapest-rákosligeti Magyarok Nagyasszonya plébániatemplom megáldásának centenáriuma alkalmából. Budapest, 2015. CD-Beilage (a továbbiakban *Wunderlich* 2015); *Szabó László Attila*: Templomunk művészettörténeti értékei. Ibidem, 47–64, a továbbiakban Szabó 2015). Kiállításmustra: Egy polgárcsalád a reformkorból: Az Ungerek. In: *Kisalföld* 2010.09.13. 65. évfolyam, 11. szám. 213. Vö. *Wunderlich, Claudia*: Eine alte Ödenburger Bürgerfamilie namens Unger – ihre Geschichte vom 16. bis ins 20. Jahrhundert. Working paper. Hochschule Würzburg-Schweinfurt, 2020. URN: urn:nbn:de:bvb:863-opus-18078. Köszönöm mindenkinek, aki támogatott kutatásom során.

⁴ *Székely Zoltán*: Hieronymi Ottó Ferenc (1766/68–1829). Adalékok Győr festészetéhez és rajziskolájának történetéhez a XIX. század első harmadában. In: Arrabona. 37 (1999) 265–319 317 (a továbbiakban *Székely* 1999).

művészettörténetéhez is adalékokkal szolgál. Az Unger család alkotásait itt is gyakran állították ki.⁵

Míg a festő Unger Alajost alig ismeri a művészettörténet, addig mindkét kártyafestő neve régóta megtalálható a magyar játékkártya történetéről szóló összes értekezésben.⁶ Tanulmányunkban bemutatjuk, hogy mennyiben befolyásolták az Ungerek a magyar játékkártya történetét és hogy milyen szerepet játszott a család festő tagja. A család művészei összességében mégis csak a nevük alapján váltak híressé és csak a századforduló utáni években alakulhatott ki róluk és művészi alkotásaikról átfogó kép – elsősorban a szerző kutatásának köszönhetően.

Az idősebb Unger Mátyás életpályája (megkeresztelték 1789.05.29-én) eddig ismeretlen volt, mégis feltételezhető, hogy a kártyafestést Sopronban tanulta, ami miatt fivére 1808-ban utazási engedélyt igényelt számára a magisztrátusnál: „Instanz des Martin Ungers in welcher er seinem Bruder Mathias Kartenmacher Gesellen einen Wanderungspaß zu erteilen bittet”.⁷ (Unger Márton instanciája, melyben fivérének, Mátyásnak, a kártyafestő tanulóknak utazási engedélyt kér.) Mátyás hamarosan a monarchia kézművéssége számára oly fontos Bécsbe vándorolt, ahol az első negyedévben 20 krajcárt fizetett 1810-ben a kártyafestő céh szerint. Ugyanakkor azt is feljegyezték, hogy ő akkor – mindössze 21 évesen – mesterként utazott Győrbe.⁸ A város 1810-ben vette fel játékkártyafestőnek.⁹ Ez támasztja alá, hogy hamarosan szerzi meg a győri polgárjogot. Az 1811. évi házassági bejegyzésben a soproni Szent György templomban már „civis”-ként említik.¹⁰

⁵ Az Unger család portréja 1843-ból, 1974 óta a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona, leltári szám 74.83) és 1937/38-ban került kiállításra a Budapesti Múcsarnok Biedermeier kiállításán: *Szerző nélkül: Magyar Biedermeier Kiállítás képes tárgymutatója*. 1937. november–1938. január. Budapest, 1937. Országos Magyar Képzőművészeti Társulat. 40). Ez az információ a Bölcsészettudományi Kutatásintézet Művészettörténeti Kutatóintézetének lexikon gyűjteményében, a 14 cédula egyikén található meg Budapesten, Unger Alajos saját kézírásával, melyet 2014.09.05-én mutattak meg a szerzőnek. Szívből köszönöm a lehetőséget az Intézet munkatársainak. Ez a gyűjtemény magyarázatot ad arra, hogy Unger születési éve miért lett rosszul megadva a művészeti lexikonokban 1815-ös dátummal: 1836-ban Bécsben, amikor beiratkozott az akadémián, életkorként 21-et adott meg. Egy cetlin pedig kiszámolták: 1836–21=1815.

⁶ Vö. például *Kolb* 1939.

⁷ Születési anyakönyv Sopron Szent Mihály plébánia (továbbiakban AK SSZM) 1789/114, MNL GYMS AS 1003. Sopron Város Tanácsának iratai 1526–1848. a) Tanácsulési jegyzőkönyvek (Rathsprotocoll, Protocollum Senatorium) 1551–1848. 1808/3093. Nagyon köszönöm a levéltár vezetésének az információkat az idézetekhez.

⁸ Bécs Városi- és Megyei Levéltár 2.8.28 és 2.8.28.B28, Ipartestületek, akták, 28. kártyafestők, 11. céhlegények (1796–1870). 55. A vándorláshoz: vö. *Domonkos Ottó*: Reiserouten der wandernden Handwerksgelesen und die technisch-historische Bedeutung der Gesellenwanderschaften. In: 1. internationales handwerksgeschichtliches Symposium. Veszprém 1978.11.20.–24. Veszprém, 1979. 12–30.

⁹ GYVL.IV.1056 Győr szabad királyi város tanácsának iratai a) Tanácsulési jegyzőkönyv (Protocollum ordinaria), 1810 264/610.

¹⁰ A Ht Dep. Cív. Nemzeti Archívum mikrofilmjeit 1811-ig lehetett csak átnézni. Unger nem volt köztük. A polgárfelvételről és a polgárjogról: vö. *Bacskaí Véra*: Városok és polgárok Magyarországon. 2 kötet. Budapest, 2007; *Tóth Árpád*: A magyarországi szabad királyi városok polgársága a 18. század közepétől a 19. század közepéig (Prozopográfiai adatbázis létrehozása). Letöltve 2020.09.28: NKFI-EPR:A magyarországi szabad királyi városok polgársága a 18. század közepétől a 19. század közepéig (Prozopográfiai adatbázis létrehozása) (otka-palyazat.hu)

Bár neve nincs feljegyezve Győr polgárkönyvben (*Album neocivium*), mégis polgárnak (*Bürger*) vagy „polgári kártyafestő” (*bürgerlicher Spiel-Karten-Mahler*) nevezik. 1843-ban a országgyűlési választási listán választójoggal rendelkező teljes jogú polgárként szerepel.¹¹

Több költözés után az idősebb Unger 1816/17-ben megvásárolt egy 35 négyszögletes házat az Apáca utca 323. alatt (Apáca utca, új épület száma 25). Kezdetben nyilvánvalóan jó üzleteket kötött, viszont kölcsönkért a győri Karmelita Rendtől, ahogy azt egy 1816.02. 22-i keltezésű, 1000 forintról szóló váltó bizonyítja.¹² Az 1828. évi vagyonösszeírás szerint négyen laktak nála: Mátyás és a felesége, egy szolgálólány (*ancilla*), egy segéd (*opifex*), aki 18 és 60 év közötti volt.¹³ Feltételezhető, hogy ott volt a kártyakészítő műhely is, melynek minimális mérete körülbelül 60 m² volt, ahogy azt a szerző által bemutatott rekonstrukciós tervzet mutatja.¹⁴

1838.10.19-én 54 éves korában azonban elhunyt a feleség, és a következő évben az özvegyembernek el kellett árvereznie a házat, mivel pénzkövetelések álltak fenn.¹⁵ Ez is jelzi, hogy milyen fontos szerepe volt az asszonyoknak a kártyafestők életében. Egy ilyen veszteség mindig gazdasági következménnyel járt. Nyilvánvalóan az egyetlen lány, az 1817.03.26-án Győrben keresztelt és az 1872.09.20-án ott meghalt Mária (Maria) vette át a háztartásban az anyja szerepét.¹⁶ Tanulmányairól nincsenek információk, kiskorától kezdve biztosan bevonták a játékkártya termelésbe és terjesztésbe.

Eleinte a család ebben a házban lakott, majd 1841/42-ben bérlőként beköltöztek Szodtfried József (Joseph) kereskedő Bástya utca 260. szám alatti házába (ma Dunakapu tér 7).¹⁷ Szodtfried József egyike volt a leggazdagabb magánzóknak, és 1845-ben több, mint egy millió forintot hagyott hátra.¹⁸ Ez a cím az 1846. évi üzleti kiállításon az üzlet székhelyeként szerepelt.¹⁹ Ezenkívül itt találkoztak a győri Férfidalkör tagjai 1846 végé-

¹¹ Ld. a *Wunderlich* 2012b: 174, 9. végjegyzetben megadott forrást.

¹² GYVL.IV. 1056 Győr szabad királyi város tanácsának iratai II.) Hagyatéki iratok 1839 146/191/6033.

¹³ Vagyonösszeírás Győr, ott 328. ház, www.familysearch.org, GYVL.IV. 1056 II.) Hagyatéki iratok 1839 146/191/603.

¹⁴ *Wunderlich* 2012a: 274–281. Azóta azonosították az utolsó kártyaműhely címét, és a játékkártyakészítésnek Unger által alkalmazott folyamatának rekonstrukcióját elhelyezték az eredeti termekben. Ez *Wunderlich* 2012a alapvető pontosságát támasztja alá. A játékkártya-készítést tekintve máshol alacsonyabb volt a mennyiség. Prof. Dr.-Ing. Jürgen Wunderlich, HAW Landshut, rendelkezésre bocsátotta termelési szakértői ismereteit, ami miatt 2003-ban magkapta a Ludwig-Erhard-díjat kiemelkedő disszertációjáért. Társszerkesztője a VDI (Német Mérnökök Egyesülete) 3633 irányelv, 7. számú lapjának (Költségsszimuláció) és ennek az irányadó bizottságnak helyettes elnöke, valamint az AWF (Gazdasági Termelési Munkacsoport) AG-knek szakmai vezetője.

¹⁵ Halotti AK Győr Belváros (továbbiakban GyB) 1838/311, *Wunderlich* 2010, 142.

¹⁶ Születési AK GyB, 1817/137, halotti AK GyB, 1872/169.

¹⁷ GYVL.IV. 1056 Győr város adópénztárána iratai 1841/42.

¹⁸ Das Vaterland (továbbiakban VL), Lokalblatt, 1845.11.11. 2. évfolyam, 132. szám Győr. 527

¹⁹ *Szerző nélkül*: Mű- és díjbiralmi jelentés a Győri Első Iparműkiállításról 1846. Győr, 1846. Streibig. 24; *idem*, Foglalatja, Dicséző oklevelet, s.v. Unger, Mátyás

től 1848-ig Richter Antal (Anton) (1802–1854), egyházi karnagy vezetésével; a karnagy Hans Richter (1843–1916) édesapja volt.²⁰ Lehetséges, hogy a találkozók helyszíne a kártyakészítő műhely volt. A kártyakészítéshez fűtött, nagy teremre volt szükség a hűvösebb évszakokban. Az 1845-ös hirdetésekben így írnak erről.²¹

Hirdetés

Unger Mátyás győri kártyaműhelyéből, a Bástya utca 260. szám alól – az ifjabb Unger Mátyás rézbe vésett extrafinom honi császár tarokk kártyái, extrafinom honi királywhist és extrafinom trappola kártyái kerültek elő mostanában. Legkésőbb négy héten belül érkeznek még extrafinom, felújított színházi-képes whist kártyák. Az említett úr, aki az igen tisztelt publikumnak ajánlja magát raktárával kapcsolatban, és gondoskodik arról, hogy ne legyen hiány a jövőben szép, szolid áruk ízléses, új szállítmányából lehetőleg olcsón és kitűnő kiszolgálással.

A ház tehát üzemenként is szolgált. Az idősebb Unger Mátyás – akinek a neve végül márkanév lett, bár később fiai is bekapcsolódtak az előállításba és a tervezésbe – sok kártyatípust készített, melyek közül a három legrégebbi fennmaradt példány az 1820-as évekből bekerült a Bécsi Technikai Múzeum gyűjteményébe a Császári-Királyi Nemzeti Termékek Kabinetjén (k. k. National-Fabriksprodukten-Kabinett) keresztül. Ezek „német színekben pompázó játékkártyák; Soproni-német, egyalakos, 36 lapos – kompletten, fametszet, sablonnal színezett; hátoldal: ragasztószínek, adójegy nélkül, még soha nem használva”, nyilvántartási szám: 89768. A 84564 számút Klaus Reisinger (1941–2006), játékkártya-szakértő 1824-re datálta, a 84565 számút pedig 1825-re. Reisinger szerint a 84564 számú játéknál a makk ász oroszlánjának arcvonásai feltűnőek, mint ahogy a királyok óriási feje is. A 84565 számú játéknál szembetűnő, hogy a makk ász oroszlánja magyar és osztrák címet tart.²² Mivel ezek a soproni kártyák a magyar kártya 1870 körül megszokott előfutáraként kerültek be ebbe a gyűjteménybe, valószínűleg akkoriban Unger legjobb művei voltak. Emiatt feltételezhető, hogy abban az időben egyszerűbb fametszetes kártyákat készített, melyek viszont egyre értékesebbé és magyarosabbá váltak.²³ A mesterség művészi munkássággá fejlődött.

Nemcsak az derül ki a dokumentumokból, hogy nyilvánvalóan saját maga készítette a fametszeteket, hanem az is, hogy más művészeket is megtanított a tervezésre és rézmetset készítésre: például Gasto János (Johann) – és nem Koller János (Johann), soproni kártyafestő, aki a Bécsi Akadémián 1829 és 1831 között rézmetszést tanult – elkészítet-

²⁰ VL Lokalblatt, 1846.12.31. 3. évfolyam, 153. szám, 610, *Petz Lajos*: Győr város zenei élete 1497–1926. Győr, 1930 18

²¹ VL 1845.02.18. 2. évfolyam, 21. szám, 84. 1845.02.22. 2. évfolyam, 23. szám, 92, 1845.03.01. 2. évfolyam, 26. szám, 104

²² Műszaki Múzeum, Bécs Online-nyilvántartás. A gyűjteményhez tartozó tárgyak katalógusa: <https://www.technischesmuseum.at/ueber-den-online-katalog>, s.v. Unger, Mathias

²³ Vö. is *Szendrei János*: A magyar viselet történeti fejlődése. Budapest, 1905, 203.

1–3. kép. Gasto Jánostól Unger Mátyásnak, Gasto Joh. SC. Rézmetszet, 1820-as évek Források: Új idők lexikona, 1939, 340. Tábla/4. (Hungaricana) a bécsi Uffenheimer Krähwinkliaden játékkártyáinak másolata Vö: Kolb 1939, 45. l.: ibid, Magyar kártyafestők adatai. Függelék Kolb 1939-hez. Budapest, 1939. Hungaria. S.v. Unger Mátyás (Győr).

te számára Johann Gabriel Uffenheimer Krähwinkliaden (humorral rajzolt kisvárosi életképek) kártyáinak másolatát, tőle is származik a magyar huszárként ábrázolt makk felső (1–3. kép).²⁴ Gasto ismert játékkártyatervező és kevésbé ismert rézmetsző volt.²⁵ Nepomuk János Mattyus de Alistal 1828-ban Pesten megjelent könyve, *A nemzeti Lovag: A Lótudomány' vizsgáló ismertetére vezérlő rendszeres oktatás. Két Részben* azt írja: „35 Kupfertafeln, gez. und gestochen von Herrn Joh. Gasto in Raab” (35 rézlap, készítette Joh. Gasto úr Győrött”).²⁶ Ez arra utal, hogy az 1820-as évek végén Gasto Győrben tartózkodott, és nem Pesten, vagy nem csak Pesten tevékenykedett.²⁷

Az 1846-os győri iparkiállításán Unger dícséretet kapott a magyar ruhás alakokat ábrázoló szép kártyákért, amelyet valószínűleg fiai, Alajos és Mátyás terveztek és metszettek rézbe. A helyi győri újság szerint Unger Mátyás „[hat] auch seine neuen deutschen Karten ausgestellt, die durch ein lebhaftes Colorit und schöne Zeichnung der Blätter von der

²⁴ Kolb 1939, 40, Wunderlich 2012a, 266f. Fametszet önálló készítése játékkártyákhoz Sopronban is szokás volt, ld. Csatkai Endre: Műpártolás, műgyűjtés Sopronban. In: Magyar Művészet 4 (1928), 7. szám 577–597, itt: 578.

²⁵ Kolb 1939, 76.

²⁶ Gemeinnützige Blätter (Zur vereinigten Ofner und Pester Zeitung). Pest, 1828.08.10. 29. évfolyam, 64. szám, 505–506.

²⁷ Ellentétben az Allgemeines Künstlerlexikon Online megállapításával: (Artists of the World Online). 2009- Berlin – New York, de Gruyter. <https://www.degruyter.com/view/db/akl>, s.v. Gasto, János (továbbiakban AKL).

Tüchtigkeit ihres Erzeugers Beweise geben. Herr Unger verwendet viel auf neue Formen und seine Karten halten wohl jeden Vergleich aus” (Új, német kártyáit is kiállította, mely a készítő jártasságát bizonyítja élénk színei és a levelek szép megrajzolása által. Unger úr sok új formát használ és kártyái kiállják az összehasonlítást).²⁸

Unger Mátyás 1826-ban a pesti piacon is árulta kártyáit. Szakmáját az 1850-es évekig mesterként gyakorolta, mivel legkisebb fia akkor még Bécsben segéd volt. Az idősebb Unger az 1850-es évek elején lányával és Károly nevű fiával, később az ifj. Mátyással összeköltözött Krausz Annával – aki a már említett unokahűg lehetett – a köztisztviselői özveggy albérlőjeként az Apátúr-házba (ma Széchenyi tér 5., ma Rómer Flóris Múzeum).²⁹

Édesapjuk halála után öt évvel 1851-ben a Szodfried gyerekek eladták a Bástya utcában lévő házat.³⁰ Az eddigi kutatások szerint a műhely az idősebb Unger 1856/57-es végleges nyugalomba vonulásáig valószínűleg még fennállt.³¹ 1857-ben Ludassy táncmester táncanfolyamot hirdetett; lehet, hogy ő vette át azokat a helyiségeket a házban, melyek azelőtt a kártyaműhelyhez tartozhattak.³² Unger az 1857-es népszámlálás kérdőívén is az Apátúr-házban jelenik meg, mint „nyugalmazott kártyakészítő” (*Kartenmalermeister im Ruhestand*).³³ 1862.04.21-én halt meg a Zichy palotában (ma Liszt Ferenc u. 20.)³⁴

Nyugalmazása után nem sokkal, 1858-ban a helyi győri újság így említette az ABC Somogyból c. folytatásos színházi darabban: *Kártyabanda? régi hírében ez is fogyatkozott (hála isten!) pedig volt idő, midőn a heves kártyásoknak még a festés sem tetszett a magyar kártyákon, s irni akartak Unger Mátyásnak Győrbe, hogy a zsiros Istvánt (makk-disznó) cserélje fel más alakkal.*³⁵ Zsiros István kártyafestő az Első Magyar Kártyagyár Részvénytársulat tagja volt.³⁶ Unger így továbbra is a szép és különleges, magyar motívumokat tartalmazó kártyáiról volt ismert, melyek megalapozták hírnevét.

²⁸ Balázs Péter: Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején. Budapest, 1980, 77. *Szerző nélkül*: Mű- és díjbírálati jelentés a Győri Első Iparműkiállításról 1846. Győr: Streibig, 24; VL 1846.08.13. 3. évfolyam, 94. szám, 375f, VL 1846.06.25. 3. évfolyam, 73. szám, 291.

²⁹ Népszámlálás Győr Belváros (a továbbiakban: GyB) 1857/210.XV. www.familysearch.org (a továbbiakban: népszámlálás GyB 1857).

³⁰ Ld. Petz 1930, 18; *Csomortány Levente – Gömörly Judit – Rozmann Viktor*: Győr, Dunakapu tér 7. sz. (helyrajzi szám: műemléki törzsszám:) (sic!) alatti épület műemléki kutatási dokumentációja. Nem publikált háztörténete, Dunakapu tér 7. Győr, 2013. Győr: Győr-SZOL

³¹ *Wunderlich* 2011, 277.

³² Hirdetés, Győri Közlöny, 1857.01.10. Győr, 1. évfolyam, 1. szám (továbbiakban KL). Digitális Könyvtár Győr: www.edok.gyorikonyvtar.hu (továbbiakban Digitális Könyvtár, Győr).

³³ Népszámlálás GyB 1857, 210.7 XV.

³⁴ Halotti AK GyB, 1862/29. Lehetséges, hogy az eladás teljes egészében id. Unger Mátyás tulajdonára vonatkozott, vö. GYVL.IV. 1203 Győr szabad királyi város tanácsának iratai 1862. I. 862/7. A hozzátartozó írásos dokumentumok mégsem voltak megtalálhatóak az Archívum szerint.

³⁵ ABC Somogyból, GyK, 1858.03.04, 2. évfolyam, 18. szám, 71.

³⁶ *Kiss Emilia*: Szerencsés lapjársát! 150 éves az első magyar játékkártyagyár. In: Magyar Iparművészet, (27 /1), 2020. 51–53, Széchenyi Könyvtár Elektronikus Periodika Adatbázis és Archívuma, Budapest: www.epa.oszk.hu

Id. Unger Mátyás másodszülött fiát, Alajost 1814.10.29-én keresztelték.³⁷ Eleinte a Győri Királyi Főbb Rajzoló Iskolába járt a valószínűleg Württembergből származó igazgató és festő, Hieronymi Ottó Ferenc (Otto Franz) (1766 vagy 1768–1829) hivatali ideje alatt, aki Gróf Széchenyi Ferenc egykori rajztanára volt, és egyházi művek és portrék festőjeként tűnt fel Magyarországon. 1822-ben a Győri Magyar Polgárőrséget is megfestette.³⁸ Szerinte a kis Alajos rajz tehetsége csak közepes volt.³⁹ Végül a Győri Bencés Gimnáziumba járt.⁴⁰ Ezután került sor a kártyafestői képzésre az édesapjánál, mely a Rajziskolához kötelezően kapcsolódott. Erre már Hofbauer János (Johann) (1803–1839) tanár és igazgató működése alatt került sor.⁴¹ Országos híró festő és grafikus volt, aki többek közt Eduard Gurk-kal együtt, 1829-ben kiadott Pest-Buda látképével vált ismertté.⁴² Ő jobban hitt Alajosban. Tehetségét nem csak az 1833 őszi megrendezett rajzversenyre készítette, legjobb korinthuszi oszlop rajza, hanem az 1832/33-as tanévben készített egyik tájképe alapján fedezték fel.⁴³ 1833 nyári félévben, május 14-től kezdve a Bécsi Akadémia elemei rajziskolájába járt, majd 1836 áprilisától részt vett a „Rajz az ókorban” (*Zeichnen bey den Anticen*) c. nyári tanfolyamon L. Kupelwiesernél, majd az 1842-es téli kurzuson, és 1839-ben a „történelmi festészet tanulójaként” J. Endernél, többek között August Pettenkofen, Eduard Engerth és Eduard Ender társaságában.⁴⁴ Alkotásaiban láthatóak tanárai, Peter

³⁷ Születési AK GyB, 1814/106. Az irodalomban sajnos máig előfordulnak rossz, vagy pontatlan életrajzi dátumok a festőktől, ld. Székely 1998a, *Székely Zoltán: Unger Alajos szobrokról készült akadémiai tanulmányrajzai*. In: Arrabona. 49 (2011) 1. szám, 299–322. 300. A művész és legfőképpen olajfestményének újrafelfedezése sem kerül említésre a cikkben, hanem csak a család történetének adataira korlátozódik. *Nemesné Matus Zsanett: Irodalom és művelődés a reformkori Dunántúlon*; Bodroghy Papp István költészete c. disszertációja (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2019). https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7430/file/nemesne_matus_zsanett_doktori_disszertacio.pdf, 104 (letöltve 2020.12.31.) csak Székelytől a 1998a-t idézi és ráadásul a festőt nem Alajosként, hanem Lajosként említi. További magyarázatot igényelne, hogy miért gondolja, hogy Unger festménye Győr visszafoglalásáról az általa vizsgált szerzők irodalmi mintája alapján született. Azt, hogy irodalmi művek egyáltalán szolgáltak-e ösztönzésül, azt Wunderlich 2012b-ben fejtettem ki.

³⁸ Vö. Székely 1999, 269. Művészeti nevelés a magyarországi rajziskolákban és a Bécsi Akadémián, ld. Papp Júlia: *Művészeti oktatás – Céhes mesterképes, rajziskolák*. In: *Sisa József – Papp Júlia – Király Erzsébet: A magyar művészet a 19. században. Képzőművészet*. Budapest, 2018.; *Sinkó Katalin – Papp Júlia: A bécsi Képzőművészeti Akadémia szervezete 1850-ig*. Ibidem, 42–45. *Sinkó Katalin: Az akadémiai képzés iránya és módszerei, ösztöndíjak és tanulmányutak*. Ibidem, 45–53. Id.: *Festői utazások Italiában*. Ibidem, 53–55.

³⁹ Wunderlich 2010, 152, 31. végjegyzet.

⁴⁰ Wunderlich 2010, 143.

⁴¹ Arról, hogy Unger a köréhez tartozott, ld. Lyka Károly: *A táblabíró-világ művészete: 1800–1850*. Budapest, 1922, 149.

⁴² AKL, s.v. Hofbauer, Hans, illetve E. J. M.: *Aus dem Gebiete der Kunst*, Wiener allgemeine Theaterzeitung (Bäuerles Theaterzeitung) Allgemeine Theaterzeitung, 1829.05.26. 22. évfolyam, 63. szám, Bécs, Trieste/Triest. 258. ANNO Osztrák Nemzeti Könyvtár: ANNO - AustriaN Newspapers Online | ANNO - AustriaN Newspapers Online (onb.ac.at)

⁴³ Wunderlich 2012b, 136 és az ott megadott források.

⁴⁴ A Képzőművészeti Akadémia Levéltára (továbbiakban AKBK) „Protocoll Zeichnen bey den Anticen geführt von Professor Kupelwieser 1834–1843“, AKBK Protokoll Schüler der Architektur-

Krafft, Joseph Führich és más kortársak és példaképek befolyásai, mint például holland festőké.

Alajos (Alois) Toscanónál, a kéményseprőnél lakott, a Győrből származó másod unokatestvérénél a Schaumburgergrund 7. szám alatt⁴⁵ Ezt Rómer és Ebenhöch levelezése is megerősíti: *Zaschkódáné = Toskánó Pepi = Kern Jósefné t. i. Toscánóék bécsi unokavére, akiknél annak idején a Pictor Unger Alajos bécsi akadémia tanulmányozásának idején tellyes ellátással birt [...] a Schaumburgi külvárosban.*⁴⁶

1846-ban a Pesti Műegyletnél kiállított egy utólagosan benyújtott képet: „Sz. László magyar király ráismer Salamon királyra, midőn ez zarándok ruhában amannak kezéből a többi szegényekkel együtt átvette az alamizsnát.”⁴⁷ Ez kapcsolódik a Magyarország számára fontos témájú művekhez: Madonna-festmények mint *patronae Hungariae*, Győr ostroma (1840), *Vajk azaz István magyar király megkeresztelése* (1842).⁴⁸ A két utóbbi festmény esetében nyilvánvaló, hogy irodalmi és zenei művek inspirálták a Kupelwieser-kör hagyománya szerint. A nazarenus körökben kedvelt Mailáth Győr visszafoglalásának leírásában nem a történelmileg alátámasztott harci jelenetet írja le a Fehérvári kapu, a Vízikapu előtt. Ez lehet az egyik oka annak, hogy Unger a Karmelita templom anakronisztikus ábrázolását választja, mivel a vaskakas miatt kapcsolatba hozták a két helyet.⁴⁹

A szerző kutatása alapján – miután a Nemzeti Galéria az 1970-es években megszerezte Unger Alajos két művét – megtalálták vagy rekonstruálták további olajfestményeinek egy részét is. Kiderült, hogy játékkártya-tervező is volt, aki családjával együtt elsőként

Schule, der Blumenmalerei, der Elementarschule, der Graveursschule, der Kupferstecherschule, der Landschaftsmalerei, der Landschaftszeichnung, der Historienmalerei, der Manufactur-Zeichnung, und der Schabkunstschule vom Jahre 1839 bis 1846. Eltérően: *Fleischer, Gyula*: Magyarok a bécsi képzőművészeti akadémián. Budapest, 1935, s.v. Unger Alajos.

⁴⁵ Születési AK GyB, 1794/11.

⁴⁶ 180. levél Ebenhöch Rómernek, 1882.12.29., ld. *Csécs, Teréz*: „Romert sokan, Floriánt csak kevesen ismerik”: Rómer Flóris és Ebenhöch Ferenc levelezése 1845–1888. Győr, 2019. (a továbbiakban *Csécs* 2019). 227f. A könyvben egyébként csak id. Unger Mátyást nevezik meg, habár a fiatalabbról számolnak be. Köszönöm Csécs Teréznek a közvetítést és Sári-Szabo Kelemen OSB perjel atyának, hogy elküldte nekem a könyv egy példányát. Ebenhöch rokoni kapcsolatban állt Ungerrel, mivel Toscano Teréz (Therese), férjezett neve Ludwig, az unokahúga volt, ld. *Katona Csaba*: Ebenhöch Ferenc kanonok személyes iratai – egy pillantás a Győri Egyházmegyei Levéltár iratanyagára. In: *Egyháztörténeti Szemle* 3. (2002), 1. szám. 143–154, itt: 153. Toscano Teréz 1845.10.15-én egy kéményseprő családból származó órásmesterhez ment hozzá, Ludwig Károly Antalhoz (Karl Anton) Pozsonyból, ld. házassági AK GyB, 1846/195/415.

⁴⁷ *Pester Kunstverein*: A Pesti műegyület részvényeseinek Névsora 1846: Kunstwerke der Ausstellung, welche der Pester Kunstverein im Jahre 1846 im k. städt. Redouten-Gebäude veranstaltet hat. Pest, 1846. Landerer und Heckenast. 10/11. Unger Alajost a Pesti Műegylet művében *Szvoboda Dománszky Gabriella*: A pesti műegylet története – a képzőművészeti nyilvánosság kezdetei a XIX. században Pest-Budán. Miskolc, 2007. nem említik, mivel Magyarországon nem volt teljes a katalógus (személyes levelezés, 2020.07.14.). Köszönöm a szerzőnek az információt.

⁴⁸ *Wunderlich* 2012b, 136–158; *Wunderlich* 2015.

⁴⁹ Győr történelmi visszafoglalására, ld. *Pálffy Géza*: Bécs védőbástyájának töröktől való visszafoglalása 1598ban (A győri végvár felszabadításának történeti jelentősége). In: *Székelly* 1998b. 5–10. Vö. *Wunderlich* 2012b, 143–145, 175, 16. végjegyzet.

készített hazafias, magyar kártyákat. Portrékat, életképeket és történelmi jeleneteket festett, részben a későromantikus-későnazarénus irányzatot követve, ahogyan azt testvére, Unger Károly 1895-ös végrendelete is bizonyítja, amelyet a szerző 2007-ben talált meg:⁵⁰

A családot ábrázoló nagy olajfestményt unokaöcsém, Unger Alajos, a Soproni Iparkamara hivatalnokára hagyom. – A nagyobb hitelesség végett saját kezűleg írtam ezt a kiegészítést, aláírtam és pecséttel elláttam. Aláírás, Győr, 1878. június 9. Unger Károly m.p. emer. Egyházmegyei levéltáros. L.S. Ludwig Rikker m.p., mint tanú. L.S. Viktor Bánoczy m.p., mint tanú L.S. Franz Beitzl m.p., mint tanú L.S. [...]

Fivérem, Unger József, győri vászonkereskedő halála után fiai Alajos, József és Géza a leállított árverés után azt kérték, hogy megtarthassanak néhány bútordarabot és néhány képet további szükségletükre. Alulírottat arra kérték, hogy vigyék azokat a János kápolna melletti ház lakásába, amit aztán engedélyeztek nekik. [...]

A képek megnevezése itt következik.

- 1.) Egy képóra arany keretben.
- 2.) olajfestménye, mely Szűz Máriát, Jézust és Jánost ábrázolja.
- 3.) a szent család arany keretben.
- 4.) Egy kisebb olajfestmény egy fiúról, aki egy kutyát idomít.
- 5.) Győr ostroma.

Az eddig felsorolt képeket unokaöcsém, Unger József kapta meg fivérének, Unger Alajosnak a beleegyezésével incesso 1884. július 20-ig – miután kérvényezték a visszaadást, így az alulírottánál lévő aranykeretes tükröt unokaöcsém, Unger Alajos kérésére, fivére, Unger József tudomásával Sopronba küldték.

Az alulírottánál elhelyezett képek közül jelenleg már csak kettő nem került említésre, még pedig:

6. egy nagy vászonkép, Szent István, Magyarország királyának megkeresztelése, aztán ugyancsak egy nagy vászonfestmény

7. Judit és Holofernész ábrázolása.

Elhunyt testvérem, az egykori vászonkereskedő, József gyermekeinek fent említett berendezései, melyek a János kápolnánál lévő házban alulírottánál addig is elhelyezésre kerültek, unokaöcsém, Unger Alajos esküvője alkalmából (hivatalnok a soproni dicső iparkamaránál), József nevű fivérének tudtával megigényelte és 1879. október 3-án vasúton valóban elszállították Unger Alajoshoz.

A két utóbb említett olajfestményt, a gyakran említett Szent István Magyarország királyának megkeresztelését, és a második, Judith és Holofernész képet elküldték a soproni hivatalnál tiszteletreméltó unokaöcsémnek, Unger Alajosnak 1886.március 30-án, és ezzel elhunyt fivérem, József a vászonkereskedő gyermekei megkaptak minden, nálam elhelyezett fent említett tárgyat.

Győr, 1886. március 30. Unger Károly m.p. em. Egyházmegyei levéltáros.

⁵⁰ Győr Egyházmegyei Levéltár Püspöki levéltár, Egyházkormányzati iratsorozat, Protocollum 1895.01.05./524

A lista Alajos olajfestményeinek egy részét sorolja fel. Néhányat megtaláltak közülük néhány a Nemzeti Galéria tulajdonában van. Olyan festmények is feltűntek, melyek itt nincsenek megemlítve. Művei ritkaságok, amiatt is, mert alig ismert alkotás, különösképp történelmi festmény más művésztől ebben az időben. Mégis úgy tűnik, hogy életében nem volt áttörő sikere Magyarországon művei későnazarénusi, katolikus és eredetileg német dombornyomatai alapján, ami ellentétben állt a pest-budai művészetéről alkotott liberális, katolikusellenes, nemzeti diskurzussal. Kivételt képez sikeres játékkártya-tervezése.⁵¹ Az 1848/49-es szabadságharc utáni időt, amikor a Kupelwieser-kör művészetét jobban kedvelték, mint azelőtt, már nem érthette meg. Hasonlóképpen nem terjedt ki alkotói munkássága Simor János győri püspök idejére 1857 és 1867 között, aki Alajos olyan diáktársainak adott megbízást képzőművészeti alkotásokra, mint Franz Josef Dobiaschovsky és Szoldatits Ferenc. Storno Ferenc restauratori munkájának sikereit sem érthette meg, illetve nazarénus, és a többek között Rómer Flóris, Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold és Simor János által katolikus körökben különösen tisztelt és támogatott művészekét sem.⁵²

Az Unger Alajos által készített *Vajk megkeresztelésének* ábrázolása olyan ritka példája a korai hazafias, késő nazarénus dombornyomott történelmi képnek a magyar művészettörténelemben, ami Unger Károlyra, mint egyházi személyre nagy hatással volt. (4. kép).⁵³ Mivel Károly a német gyökereit támogatta, és ahogy már említettük, a német diákok szónokaként szerepelt, a képen is inkább a német hagyomány tükröződik, amely szerint nem szüleit, Gézát és Saroltát, hanem későbbi feleségét, Gizella bajor hercegnőt és annak bátyját, a későbbi II. Henrik német-római császárt ábrázolja a festő, utóbbit hercegi kalapban.⁵⁴ *Vajk megkeresztelése* akkoriban nem tartozott a liberális nacionalisták által kedvelt témák közé.⁵⁵ Unger térdelő Vajkjának ábrázolásában világosan látszik tanítómestere, Kupelwieser, illetve Moritz von Schwind, és Josef Kriehuber által litografált, és részben Nádasdy 1664-ben Nürnbergben nyomtatott mauzóleumára épülő *Magyar vezérek, hercegek, királyok* (1830) c. sorozat befolyása.⁵⁶ A későbbi király arca úgy tűnik, hogy formailag prototípusként szolgált a Schwind által ábrázolt későbbi, fiatal magyar királyok, mint például III. István ábrázolásához. Valószínűleg az alább említendő patrióta-magyar játékkártyákra is hatással volt a sorozat már említett újságírójának szóhasználata.

⁵¹ Farkas Julius: *Der ungarische Vormärz – Zeitalter Petőfis*. Berlin, 1943. De Gruyter.

⁵² Vö. Grászli Berndt – Kiss Melinda: *Egy művészcsalád története. A soproni Storno család munkássága és műgyűjteménye*. Sopron, 2013.; Csécs 2019, 46., 119., 122., 200., 201., 220., 248. levél

⁵³ Wunderlich 2012b, 146–158.

⁵⁴ Atlantik Research. 60. A nazarénus művészet lehetséges többértelműségéről ld. Wunderlich 2012b, 148.

⁵⁵ Wunderlich 2012b.; Szabó 2015, 60–64.; Wunderlich 2015.

⁵⁶ Vö. Kupelwieser, Leopold: *A lovag búcsúja, 1828*, Artnet-Adatbázis: www.artnet.de. Vö. Wunderlich 2012b, 148. Sinkó Katalin: *Magyar vezérek, hercegek és királyok*. In: Mikó Árpád – Sinkó Katalin (szerk): *Történelem – Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon*. Budapest, 2000. Nemzeti Galéria. 533–543.

4. kép. Unger Alajos: Vajk megkeresztelése (1842). Olaj, vásznon, magántulajdon (a szerző felvétele)

Az 1843-as családi portré azt a benyomást kelti az egész alakos portrék ellenére, hogy nemcsak olyan más kortárs magyar művészek önarcképei inspirálták, mint például Barabás Miklós, hanem nagymértékben a nazarénusok is.⁵⁷ E mellett a festménye mellett portréi közé tartozik a University of Pennsylvania gyűjteményében lévő *Egy hölgy arcképe* is.⁵⁸ Ezenkívül úgy gondolom, hogy *Hergeszell Ferenc* (Franz) (1806–1859), az egykori győri polgármester és országgyűlési képviselő *portréja* (Rómer Flóris Múzeum, nyilvántartási szám XJM K.55.99.1) szintén Unger munkája.⁵⁹ Hergeszell szülei a kéményseprő, Toscano József (Joseph) lányainak keresztszülei voltak. Toscano József a festő másod unokatestvére volt, aki az Ifj. Unger Mátyás keresztapja volt.⁶⁰ Hergeszell megfordult az 1838-ban alapított győri kaszinóban Toscano Józseffel.⁶¹ A társadalmi hálózaton keresztül Ungerrel ismerniük kellett egymást.⁶²

⁵⁷ A családi portréről ld. *Wunderlich* 2012b, 139–141. A magyar művészet önarcképeiről ld. *Basics Beatrix: Művész (ön)arcképek*. Budapest, 2001. Budapest Történeti Múzeum. *Lyka Károly* i.m. 149.

⁵⁸ *Wunderlich* 2012b, 137

⁵⁹ *Wunderlich* 2012b, 138–139. Köszönöm a Rómer Flóris Múzeumnak, hogy 2017 augusztusában megvizsgálhattam a művet

⁶⁰ AK GyB 1826/222; 1830/266, 1824/207.

⁶¹ *Szerző nélkül*: 1848 Győrött és Győr-Moson vármegyében. Győr, 1948, 6.

⁶² *Biczó Zalán*: A győri jogászképzés évszázadai. Győr, 2008, 159.

Egy eddig ismeretlen kép Unger Alajostól azt mutatja, hogy 1842-ben a Fertő tónál és valószínűleg Sopronban is megfordult: egy idős, kötögető hölgy meghitt arcképe (1842, aláírás A: Unger 842 lent jobbra, fára festett olajfestmény, 29 x 23,5 cm, 5. kép). Az idős özvegyasszony (Alajos nagyanyja?) fekete ruhában szeretetteljesen zoknit kötöget. A háttérben baloldalon lógó kép valószínűleg elhunyt férjét ábrázolja, ami azon túl a táj síkja és a vegetáció jellege alapján a Fertő egy jelenetét ábrázolja. Ez azt sugallja, hogy a hölgy Sopronból vagy környékéről származik. A jobbra fent elhelyezkedő kakukkos óra pedig a német származást szimbolizálja. A Fertő a biedermeier festők kedvelt úticéljának számított, és Unger számára is bizonyára ismerős volt.⁶³ A család győri részének továbbra is fennálló kapcsolata a soproni rokonokkal, illetve Csatkai beszámolója az akkori vándorfestőkről azt sugallja, hogy Unger ezt a képet Sopronban festette.

5. kép. Unger Alajos: A kötögető idős hölgy – A művész nagymamája? (1842) képrészlet. Olaj, fa, magántulajdon (a szerző felvétele)

⁶³ Schmidt, Leopold: Die Entdeckung des Burgenlandes im Biedermeier. Studien zur Geistesgeschichte und Volkskunde Ostösterreichs im 19. Jahrhundert. Eisenstadt, 1959, 33–36.

Az átutazó művészekkel kapcsolatban Csatkai megnevez egy kisméretű portrét „W. Ungertől” az 1840-es évekből, ami 1928-ban Sopronban kiállításra került.⁶⁴ Csatkai jóval későbbi 1966-ban írott, az 1903-as győri művészeti kiállításról szóló beszámolójában Unger keresztnevének A. rövidítéséhez egy kérdőjelet tett, és feltette azt a kérdést, hogy ennél az Ungernél a kártyakészítő Unger Mátyás azonos nevű fiáról van-e szó. Ez azt bizonyítja, hogy ő sok évvel később ezt még nem ismerte. Mivel ezenkívül Bécsben, Sopronban és környékén nem szerepelt „W. Unger” ebben az időben – William Unger csak 1837-ben született – ezért feltételezhető, hogy ez a portré Unger portréja.⁶⁵

A pontos, aprólékos ábrázolás holland stílusjegyeket sejtet, és a realistának tűnő, egyszerűbb polgáraszony mindennapjait bemutató ábrázolás ellenére az ironikus életkép-festészet jegyeit hordozza. Összességében a kép szokatlanul modern hatást kelt. Ha Grewe a nazarénus művészetet koncepció-művészetként, a modern művészet úttörőjeként sorolja be, akkor egy eredetileg késő-nazarénus tradícióban képzett művészről feltételezhető, hogy ő tette meg az első lépést, és művészete az 1840-es években olyan erős hatást keltett, mint a 20. század modern, amerikai művészete, például a Grant Woods *American Gothic* (1930).⁶⁶

2010 óta néhány további mű is ismertté vált. Egy *Catalogue Raisonné* kidolgozás alatt van, ami olyan alkotásokat is tartalmaz, melyek létezése bizalmas, de a tudósok mégis érdekesként sorolták be. Művében játékkártya-hivatkozás is található, mint például egy jelenet ábrázolása Walter Scott *Lammermoori nász* c. művéből a képekkel díszített órán (1847).⁶⁷

A győri helyi újság hírdetései szerint Unger 1848-as visszatérése előtt hosszú utazásokon vett részt, és rajzórákat adott, miután már befejezte a szolgálatot a nemzetőrségben.⁶⁸ A Bécsi Akadémia végzős diákjainak normál útvonala a tanulmányok befejezése után Bécsből, Leibach-on/Ljubljánán, Trieszten és Velencén keresztül Rómába vezetett, illetve gyakran Dél-Olaszországba és Szicíliába. Míg Ebenhöch Rómernek azt írta, hogy Alajos 1844 és 1848 között Győrben volt, addig a kutatások mást eredményt hoztak. A művész 1846.09.26-án kérvényezte, hogy fivérével, Mátyással egy évre Bécsbe utazhasson.⁶⁹ Ez egy második utazás mellett szól, – ahogy már tudjuk – ami őt ténylegesen

⁶⁴ Csatkai Endre: A soproni piktúra történetének vázlata. In: Magyar Művészet. Budapest, 4. (1928). 7. szám, 553–564. itt: 560.

⁶⁵ Csatkai 1966, 133, 135.

⁶⁶ Grewe, *Cordula*: The Nazarenes: Romantic avant-garde and the art of the concept. Pennsylvania, 2015.

⁶⁷ Wunderlich 2012b, 158–161, Kaplan Stuart R.: Encyclopedia of Tarot, Band II. New York, 1986., 1996, 459, 462f. A 19. század magyarországi operájának és a nacionalizmusnak összefüggése, ld. Lajosi Krisztina: Staging the Nation: Opera and Nationalism in 19th-century Hungary. Leiden, 2018.

⁶⁸ Vö. Ráktár. Hirdetés. Hazánk, I. 1848.06.06., 2. évfolyam, 221. szám, 1848.06.08., 2. évfolyam, 222. szám, 1848.06.15., Győr. 2. évfolyam, 224. szám. Melléklet. Digitális Könyvtár Győr, vö. Wunderlich 2010, 144.

⁶⁹ A levelet Bardoly István küldte el nekem 2014 novemberében. Nagyon köszönöm neki. Akkori hivatkozás (Forster Központ): Tudományos Irattár, Rómer-hagyaték, ltsz.: K 580/67; Csécs 2019: 147. levél, GYVL IV. 1056.ee (Connotationes Passum), Band II., 1844–1850.

Párizsba vezethette. Mivel az útlevelei jegyzőkönyv 1843/44-ig a Győr Városi Levéltárban egyelőre nem került elő, így csak a dátummal ellátott alkotásai maradnak, mint lehetséges utalások a soproni és győri tartózkodásokra. Alajos 1848.12.28-án halt meg kolerában.⁷⁰

Ifj. Unger Mátyást 1824.12.10-én keresztelték meg.⁷¹ Az elemi iskola után – ahol az első szemeszterben 1832/33-ban azok közé a diákok közé tartozott, akik betegségük miatt nem tudtak levizsgázni („*ob infirmitatem examen non subierunt*”), majd a bencés gimnázium befejezése után 1840-ben Fruhman Antal (Anton) vezetése alatt (1801–1873) segédként járt a rajziskolába, aki szerint jó volt a teljesítménye.⁷² Fivérével, Alajossal együtt hazafias magyar kártyákat kínált. 1844.03.02-án így írt a győri újság:⁷³

A Pannonia 22. számának Feuilletonja hozza azt az örömteli hírt, hogy a pozsonyi Jäger úr olyan magyar whist-kártyát gyárt, amelynek figurái Magyarország királyainak és hőseinek valódi portréit mintázzák és minden egyes ász egy-egy történelmi jelenetet ábrázol. Nem hallgathatjuk el, hogy Győrben Unger Math. úr tehetséges fiai segítségével már három éve készít rajzokat 'nemzeti duplakártyákhoz', melyeket rézbe metszenek. A figurák Magyarország ködbe vesző múltjának királyait, hercegeit és híres hadvezéreit ábrázolják, az ászok pedig a négy évszakot, illetve a nemzeti élet azokra jellemző tevékenységeit jelenítik meg. Hogy előbbieik hiteles portrék, azért nem kezeskedhetünk, hiszen László, Geyza stb. királyok udvari festőinek munkáit, ha nem a mongolok, akkor valószínűleg a kurucok vagy a törökök elpusztították. Egyebekben azonban biztosan állíthatjuk, hogy ezek a játékkártyák környezetünkön méltó elismerésre találtak és az alkotások érdemesek a hazai kártya barátainak figyelmére.

1844.03.14-én ezután a *Regelő Pesti Divatlap* azt írta, hogy egy ideje két patrióta aranyos whist- és tarokk kártyákat készít: Jäger úr Pozsonyban és Unger Mátyás Győrött, akik mindenkor magyar történelmi személyiségeket és jeleneteket ábrázolnak.⁷⁴ Emiatt feltelezhetjük, hogy egy fajta újdonságról volt szó, és hogy Unger Mátyás elsőként kínált ilyen hazafias kártyákat. A család játékkártya-történelmet írt.

1845.10.09-én az Ifj. Mátyás kérvényt nyújtott be, hogy egy évre Bécsbe utazhasson, majd 1846 szeptemberében még egyszer fivérével, Alajossal.⁷⁵ Már 1847 utolsó negyedétől 1849 utolsó negyedévéig, majd 1852 második felétől 1853 feléig segédként szerepel a bécsi céhek nyilvántartásában, amikor is 20 krajcárt fizetett minden egyes ne-

⁷⁰ Halotti AK GyB, 1848/63.

⁷¹ Születési AK GyB, 1824/207.

⁷² Az évkönyv szerint 1839-ben a 4. osztály évismétlő tanulójaként ment el. Évkönyv Bencés Gimnázium Győr 1839, semestris secundo; GyDA PL IL 1. Sorozat, régi iskolai anyag, XCVI. doboz, 21. Hittanjegyetérítő IV, sectionis secunda, *Wunderlich* 2010, 147, *Wunderlich* 2011, 123

⁷³ VL Kunstsignale im Vaterlande, 1. évfolyam, 27. szám, 106; vö. *Wunderlich* 2012b, 162

⁷⁴ Tárca, Pesti posta, *Regelő Pesti Divatlap*. Pest, 1844. 3. évfolyam, 21. szám 331.

⁷⁵ GYVL.IV. 1056.ee Győr város által kiadott útlevelek jegyzőkönyvei (Connotationes Passum), Band II, 1844–1850, 574.

gyedévért. Az, hogy mennyire tevékenykedett ténylegesen kártyafestőként Győrben visszatérése után – bár kártyakészítő mesternek vallotta magát, nem tisztázott. Hiszen legkésőbb az 1850-es évek közepén egy dohányüzletet nyitott (és egy ideig Győrött játékokat is árult) a későbbi, 1826-ban Anton Fruhmann által tervezett Lloyd-házban, az egykori főtéren, a mai Széchenyi tér 7-ben.⁷⁶ Az épületben akkoriban kávéház, illetve a városi bálterem működött, ami a reformkor egyik fontos rendezvényterme és gyülekező helye volt. Ez volt az 1856-os megalapításától kezdődően a Győri Kereskedők Gyűlése, illetve a Győri Olvasóegyletnek is a találkozó helye.⁷⁷ Mayerhofer József egyik képe olyan nagyon hasonlít más, róla és az Unger család más férfitagjairól készült képre, hogy feltételezhetően ebben az esetben az ifj. Unger Mátyásról van szó.⁷⁸

Édesapja halála után Mátyás az 509. szám alatti házba költözött (ma Teleki László utca, újonnan beépített), ahol testvére, Mária meghalt.⁷⁹ Ott őrizte a játékkártyákhoz való nyomódúccokat. Römer Flórist ezek nagyon érdekelték. Ez derül ki 1874.06.01 és 19. közötti levelezéséből Ebenhöch-hel:⁸⁰ Römer 1874.06.01-én azt kérdezi, hogy mi történt a nyomódúccokkal, gyűjtik-e azokat, illetve lehetséges volna, hogy azokat a Budapest Nemzeti Múzeumnak vagy a Győri Múzeumnak adják.⁸¹ 1874.07.05-én Ebenhöch azt írja, hogy a rézlemezek már régen a fém ellenértékeként az öntödébe kerültek, de vannak még fából készült nyomódúccok:⁸²

3 lap whist kártyához, ugyan annyi külön játszma 12 – 12 kártyalappal.

7 nagy folio lap egyes és kétfejű magyar kártyának, régibb s újabb vésvények, mindannyi azonban az 1848 jóval megelező korból, legjobb karban mindannyit még használni is lehetne.

5 lap nagy folio, a kártyák hátlapjának szinnyomatához, s pedig 1 lap egészen fábavésve, a többi ellenben fába vert réz arabeszkéből áll.

12 db faducz játságma-tuczat becsomagoló borítékjának nyomtatására.

14 db faducz egyes kártya játzmaák csomagoló borítékjának nyomtatására. Végül 1 db faducz régibb dohány-csomagoló vigneth nyomtatásához [...] A régi szerszámokból csak 1 prés és 3 kártya-vágó olló van még meg [...].

1874.06.13-án Römer azt válaszolta, hogy beszélt az igazgatóval (azaz Pulszky Ferenc, CW) és rossz az anyagi helyzetük, így leginkább a hét ív magyar kártyát, egy vagy kettő csomagoláshoz szükséges nyomódúcot, illetve a dohánycsomagoláshoz való dúcot szeretnék. Ő nem tudja, hogy Ungeréknek van-e más vevőjük ezekre, a számukra használha-

⁷⁶ Népszámlálás GyB 1857, 210.XV., *Wunderlich* 2010, 147–148.

⁷⁷ *Jenei Ferenc – Koppány Tibor: Magyar műemlékek – Győr.* Budapest, 1964. 140; Bay Ferenc: *A Győri Lloyd városáért és kereskedelméért. 1856–1936.* Győr, 1942.

⁷⁸ *Perger* 2017, 199/7, ld. a családi archívum fényképgyűjteményét is.

⁷⁹ Ld. fent.

⁸⁰ *Csécs* 2019, 72., 74.–76., 78., 80. levél.

⁸¹ *Ibidem*, 72. levél.

⁸² *Ibidem*, 74. levél

tatlan tárgyakra, de talán a szűkös anyagiaktól eltekintve 30 forint is elegendő lehetne. Ha lenne pénze, egy pillanatig sem habozna, hogy megadja az 50 forintot a felkínált tárgyakért. 1874.06.16-án Ebenhöch érdeklődik, hogy mi van a nyomódúccokkal, stb., és Unger is tudni akarja, hogy Rómer mire válaszolta 06.19-én, hogy beszélt Pulszkyval és hogy elfogadta-e az új ajánlatot, és hogy a 30 forintot kézhezvételnél fizeti-e.⁸³ Ezután Ebenhöch 06.25-én azt írja, reméli, hogy Rómer elégedett volt a küldeményvel, majd 06.30-án megemlíti, hogy Unger elküldte a dolgokat és talán Rómer már meg is kapta azokat.⁸⁴ Végül a 07.10-i leveléből az derül ki, hogy a nyomódúccok megérkeztek és köszöni a közvetítést.⁸⁵

Az Unger-tárgyak egy része végül is a Győri Bencés Gyűjteménybe került, és ezáltal a mai Győri Múzeumba.⁸⁶ Az ifjabb Unger Mátyás, miután 1874-ben játékboltját, majd 1877-ben dohányüzletét is bezárta, fivéréhez, Károlyhoz költözött a Szent János Kápolna melletti házba, ahol 1878.02.16-án halt meg.⁸⁷

A játékkártya-készítők soha nem merültek úgy feledésbe, mint a festő Alajos, még akkor sem, ha csak az elmúlt években derült fény egyes adatokra, és az első Unger Mátyással való kapcsolatukra.

⁸³ 76., 77. levél.

⁸⁴ 78., 79. levél.

⁸⁵ 80. levél.

⁸⁶ Vö. *Wunderlich* 2010, 149. A Zettl-Langer-Gyűjteményben található egy fából készült játékkártya nyomódúc, melynek elülső oldalán öt el nem készült játékkártya van, melyet egy kártyafestő gyakorlásra használt. A hátoldal, mely a 19. század első feléből származónak tűnik, virágmintával díszített, amitől személyes ajándék jellege van. Az Ofner családhoz fűződő kapcsolat révén feltételezhető, hogy ez is egyike Unger alkotásainak. Köszönöm Langer Ágnesnek a további információkat, és hogy megvizsgálhattam a nyomódúcot.

⁸⁷ GYVL.IV. 1402 Győr szabad királyi város tanácsának iratai 1874 II 874/34, 21.